
Recenzovaný článek

Hlavní trendy ve vojenských rozpočtech USA a Ruské federace v 21. století

Major trends in the military budgets of the United States and the Russian Federation in the 21st century

Jana Stehlíková

Abstrakt: Vládní výdaje alokované na obranné účely jsou jednou z kategorií, které je možné mezi státy srovnávat za účelem analýzy dlouhodobých trendů. Následující text se zabývá analýzou obranných rozpočtů USA a Ruské federace v období let 2000 až 2019 se zaměřením na potenciální příčiny výkyvů ve výdajích alokovaných na obranu. Cílem je zjistit, jak se vojenské výdaje mění v závislosti na vnitropolitické situaci, vnitřním hospodářském cyklu a v důsledku globálních ekonomických událostí. Práce vychází z historické metody, tedy na základě vhodně zvolených historických milníků analyzuje, zda v důsledku klíčových událostí došlo ke změně v příslušné kapitole státního rozpočtu. Jako milníky byly identifikovány: zahájení Operace Trvalá Svoboda (2001), válka v Iráku (2003), nástup amerických prezidentů Baracka Obamy a Donalda Trumpa do funkce prezidenta USA, ekonomická krize (2007–2008), ruská měnová krize (2014) a anexe Krymu (2014).

Abstract: Government expenditures allocated for defence are one of the categories comparable between countries to observe and analyse long-term trends. The paper compares the defence budgets of the USA and the Russian Federation between 2000 to 2019 with the aim to analyse potential causes of fluctuations in defence spending. The purpose of the paper is to demonstrate that military budgets are dependent on a combination of various factors such as current domestic policy, the economic cycle and global security and economic issues. The work uses significant as historical milestones to analyses their impacts on the dependent variable of military budget. As these, Operation Enduring Freedom (2001), Iraq war (2003), the inauguration of the US Presidents Barack Obama and Donald Trump, the economic crisis (2007-2008), the Russian currency crisis (2014) and the Russian annexation of Crimea (2014) were identified.

Klíčová slova: Vojenské výdaje; ekonomická krize; HDP; ozbrojené síly; statistika; řízení zdrojů.

Key words: Military Budget; Economic Crisis; GDP; Armed Forces; Statistics; Government Spending.

ÚVOD

Vojenské výdaje představují jednu z kategorií bezpečností politiky státu, kterou je možné podrobit komparaci mezi jednotlivými zeměmi. Ačkoli na vnitřní strukturu výdajové stránky rozpočtu vyčleněné na vojenské účely působí celá řada faktorů (geografická poloha, demografické rozložení populace, hospodářská bilance země, technologická vyspělost a výrobní kapacity, preference institucionálních složek stojících za tvorbou rozpočtu, aj.), celková absolutní výše investic alokovaných do sektoru spolu s procentním vyjádřením ve vztahu k hrubému domácímu produktu (HDP) umožňuje sledovat a srovnávat dlouhodobé trendy v jednotlivých státech bez ohledu na některé z výše uvedených faktorů. Tyto údaje pak poskytují poměrně jasnou představu o bezpečnostně-politických prioritách, vojenském potenciálu a mocenských ambicích vybraných zemí, byť ne zcela komplexní.¹ Potenciálním úskalím srovnání vojenských výdajů je hlavně absence informace o efektivitě alokovaných finančních zdrojů, jež je ovšem nesnadno měřitelná.

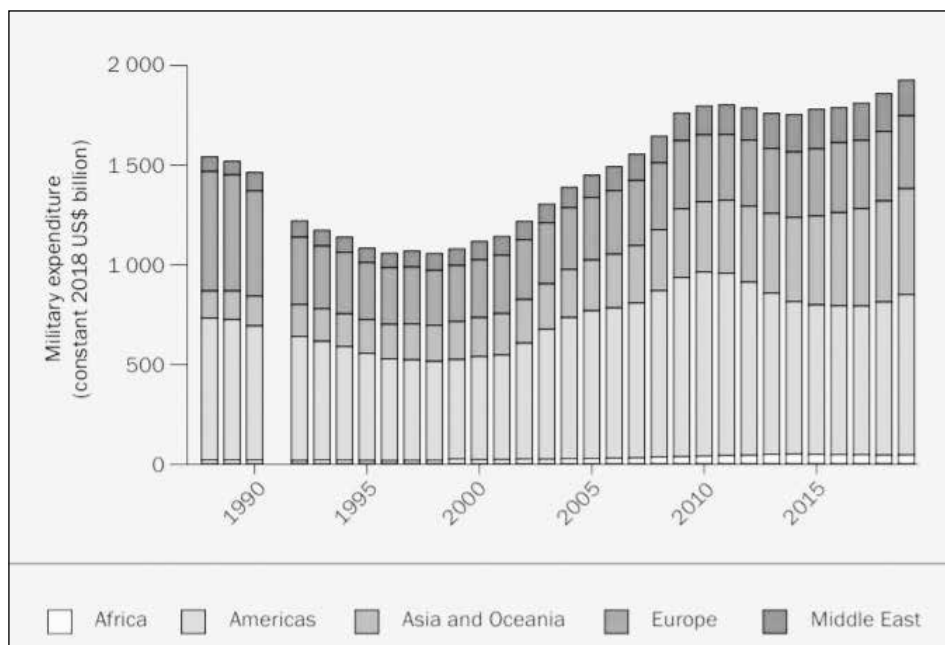
SIPRI institut ve švédském Stockholmu se sledováním vývoje ve vojenských rozpočtech zabývá již od roku 1988. Dle analyzovaných údajů dosáhly v roce 2019 vojenské výdaje v globálním měřítku za sledovanou dobu sledování historického maxima, když se vyšplhaly k 1 917 miliard USD a 2,2 % světového HDP.² Od konce Studené války, kdy začala dekáda snižování a následné stabilizace světových výdajů na zbrojení okolo hodnot 1 200–1 400 miliard USD, následovalo mileniové navyšování výdajů na obranu trvající dodnes vyjma období po ekonomické krizi mezi lety 2011–2014, viz Obrázek 1. Rekordmany ve výdajích na zbrojení jsou Spojené státy americké (USA), Čína, Indie, Ruská federace (RF) a Saúdská Arábie, jež se na celkových globálních výdajích podílejí 62 % (jmenovitě pak USA 38% podílem, Čína téměř 14% podílem, Indie 3,7% podílem, RF 3,4% podílem a Saúdská Arábie 3,2% podílem).³ Pro porovnání, vojenský rozpočet Severoatlantické aliance (NATO) na rok 2019 v přepočtu činil 1 039 miliard USD, největším podílem tradičně přispěly USA, následované Německem, Velkou Británií a Francií.⁴

1 HOLCNER, Vladan. DVĚ PROCENTA HDP NA OBRANU. Realistický závazek členských států NATO? *Obrana a strategie*, 2019, 19 (2), ISSN 1214-6463 (print) and ISSN 1802-7199 (on-line).

2 WEZEMAN, Pieter D., Siemon T. WEZEMAN, Diego Lopes DA SILVA, Nan TIAN a Alexandra KUIIMOVA. TRENDS IN WORLD MILITARY EXPENDITURE, 2019. *SIPRI Fact Sheet* [online]. 2020, 2019(1), 1-12 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-04/fs_2020_04_milex_0.pdf

3 SIPRI Military Expenditure Database: Data for all countries from 1988–2018 in constant (2018) USD (pdf). *SIPRI* [online]. Stockholm: STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, 2020 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/databases/milex>

4 NATO. *Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2019): COMMUNIQUE PR/CP(2019)123* [online]. 29. 11. 2019, 2019(1), 1-16 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_11/20191129_pr-2019-123-en.pdf

Obrazek 1: Vývoj vojenských výdajů v kumulativní podobě dle regionů 1988-2019

Zdroj: WEZEMAN, Pieter D., Siemon T. WEZEMAN, Diego Lopes DA SILVA, Nan TIAN a Alexandra KUIMOVA. TRENDS IN WORLD MILITARY EXPENDITURE, 2019. SIPRI Fact Sheet [online]. 2020, 2019(1), 1-12 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-04/fs_2020_04_milex_0.pdf

Globální data poskytují představu o obecném trendu, nicméně nevytvářejí již blíže o působení vnitrostátních faktorů a reakci na globální změny na vnitrostátní úrovni na tvorbu vojenských rozpočtů. Předkládaná práce se proto zabývá analýzou trendů ve vojenských výdajích u tří subjektů. Stěžejní jsou pro analýzu vojenské výdaje USA a Ruské federace, jako doplňkové slouží data z NATO.

Práce si klade následující výzkumné otázky:

1. Mění se vojenské výdaje v závislosti na politické reprezentaci a vnitropolitických preferencích?
2. Mění se vojenské výdaje v závislosti na vnitřním hospodářském cyklu země i v důsledku globálních bezpečnostních a ekonomických událostí?
3. Došlo ve sledovaném období ke změně vnitřní struktury rozpočtové stránky vojenských výdajů?

Jako vnitropolitické preference, na které se odkazuje první hypotéza, budou chápány politicko-bezpečnostní zájmy. Práce si klade za cíl prokázat, že procento HDP alokované na vojenské účely se mění v souvislosti s významnými změnami v bezpečnostně-politické oblasti (např. změna bezpečnostního prostředí vedoucí k zahájení vojenské operace)

nebo institucionálními změnami (např. proměna politické reprezentace). Jako klíčové pro analýzu zvolených subjektů byly na základě analýzy bezpečnostního prostředí identifikovány následující události: zahájení Operace Trvalá Svoboda (2001), válka v Iráku (2003), krymská krize (2014) následovaná ruskou Strategiií národní bezpečnosti deklarující zhoršení vztahů mezi Ruskem a západními velmocemi včetně NATO, jež by měly vést k navýšení vojenských výdajů. Naopak nástup amerického prezidenta Baracka Obamy do funkce prezidenta USA v roce 2009 by měl vést k následnému snížení výdajů alokovaných na vojenské účely v bilancích USA a NATO.

Predikovaná závislost na vnitřním a vnějším hospodářském prostředí bude analyzována ve vztahu k hospodářskému cyklu a globálním ekonomickým událostem. Jako významné mezníky pro tuto práci byly identifikovány ekonomická krize 2007–2008 a ruská měnová krize 2014. Obě události by se měly na výdajové stránce vojenských rozpočtů projevit, z ekonomického hlediska však nelze predikovat, jakým směrem, jelikož je na rozhodnutí vlády, jakým způsobem (snižování či zvyšování vládních výdajů) se rozhodne na pokles HDP reagovat.⁵ Na globální nerovnováhu státy mohou reagovat buďto fiskálně expanzivní politikou (zvýšení veřejných výdajů pro stimul výkonu ekonomiky včetně navyšování výdajů na zbrojení, příkladem může být například meziválečné Německo), nebo naopak fiskální restrikcí vyznačující se snižováním veřejných výdajů ve vztahu k HDP včetně omezování vojenských výdajů. Obě politiky je možné vysledovat ve změnách struktury vládního rozpočtu.⁶

Poslední hypotéza se opírá o tvrzení, že u hospodářsky a technologicky vyspělých zemí jakými jsou USA a RF se prosazuje trend zvyšování výdajů na oblast kyberobrany a vývoj informačních technologií. Tyto na začátku sledovaného období představovaly nesrovnatelně menší prioritu, zatímco na konci sledovaného období lze očekávat vyšší procentuální zastoupení alokovaných finančních zdrojů do této rozpočtové kapitoly.

1 METODA A DATA

Předkládaná analýza je postavena především na statistických údajích databáze SIPRI Military Expenditure Database dostupných online^{7,8} na webových stránkách Stockholmského mezinárodního ústavu pro výzkum míru. Tato data týkající se vojenských výdajů byla zvolena, jelikož jsou uváděna v průměrných hodnotách USD v roce 2018 pro USA a

⁵ SOUKUP, Jindřich. Makroekonomie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Management Press, 2010. ISBN 978-80-7261-219-2.

⁶ DVOŘÁK, Pavel. Veřejné finance, fiskální nerovnováha a finanční krize. V Praze: C.H. Beck, 2008. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-075-1.

⁷ SIPRI Military Expenditure Database: Data for all countries from 1988–2019 in constant (2018) USD (pdf). *SIPRI* [online]. Stockholm: STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, 2020 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/databases/milex>

⁸ SIPRI Military Expenditure Database: Data for all countries from 1988–2019 as a share of GDP (pdf). *SIPRI* [online]. Stockholm: STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, 2020 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/databases/milex>

RF. Metodika doplněná o procentní výši reálného HDP vynaloženou na vojenské výdaje umožňuje reálné srovnání mezi zkoumanými subjekty, stejně tak jako přihlídnutí k hospodářskému cyklu. V případě doplňujících údajů čerpaných z oficiálních zdrojů NATO jsou hodnoty převedeny na hodnoty USD v roce 2010 (pro období 2008–2018). Ekonomická data⁹ jsou čerpaná z webových stránek Organizace Světové banky (WB). Z metodologického hlediska je práce postavena na kvantitativní analýze a komparaci výše zmíněných údajů spolu s dedukcí příčin způsobujících změny v trendech vojenských výdajů ve sledovaném období 2000–2019.

2 VNITROPOLITICKÉ A BEZPEČNOSTNÍ PROSTŘEDÍ 2000–2019

2.1 Politicko-bezpečnostní pozadí USA

Americkou bezpečnostní kulturu ve sledovaném období charakterizují Národní bezpečnostní strategie z let 2002, 2006, 2010, 2017 a Národní obranná strategie z roku 2008.

Národní bezpečnostní strategie (NSS) z roku 2002 reagovala na teroristické úroky 11. září 2001 a jasně formulovala cíl udržet vojenskou převahu USA nad zbytkem světa. Oficiálně tak stvrzovala unilateralistický a militaristický přístup americké politiky za vlády George W. Bushe, 43. prezidenta USA. V NSS je rovněž kladen důraz na preempci. USA nezpochybňuje význam spojeneckých sil NATO, avšak zdůrazňuje své výsadní postavení tím, že Aliance má být schopná zasáhnout, jsou-li ohroženy zájmy (nikoli bezpečnost) USA.¹⁰ V duchu strategie zahájil prezident Bush válečné operace Trvalá svoboda v Afghánistánu (2001) a Operace Irácká svoboda v Iráku (2003), jež jako klíčové milníky budou sloužit v další analýze vojenských výdajů země.¹¹

Druhá Bushova Národní bezpečnostní strategie z roku 2006 byla již méně militaristická, když kromě vojenských prostředků k dosahování vytyčených cílů zmiňovala i prostředky diplomatické. Nicméně k revizi amerického unilateralismu a důrazu na vojenskou převahu země dochází až s Národní obrannou strategií z roku 2008, ve které je ukotven záměr

⁹ *World Bank Open Data* [online]. USA: World Bank, [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/>

¹⁰ National Security Strategy 2002. *The National Security Strategy of the United States*. [online]. Washington, USA: NSS Archive, 2002, 17. 2. 2002, [cit. 2020-12-19]. Dostupné z: <https://nssarchive.us/national-security-strategy-2002/>

¹¹ KHOL, Radek. *US National Security Strategy*. *Mezinárodní vztahy 2005*, 40 (1), 71-85. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/155>

dosahování politických zájmů i nevojenskými prostředky, budování spojenecké sítě a kladení důrazu na prevenci.^{12,13}

V lednu 2009 na postu amerického prezidenta vystřídal G. W. Bushe demokrat Barack Obama, který v roce 2010 představil svou Národní bezpečnostní strategii. V té zdůraznil stávající bezkonkurenční převahu USA v oblasti vojenské síly, nicméně poukázal na negativní důsledky spojené s kladením příliš velkého důrazu na militarismus, tedy vysoké náklady, vojenskou přítomnost v mnoha zemích světa a nepřátelské tendence, jež může vojenská převaha a demonstrace síly vyvolat v ostatních zemích. V bezpečnostní oblasti se proto USA mají spoléhat na podporu spojenců, zejména NATO, a multilaterální přístup spolu s respektem mezinárodního práva.¹⁴ Tímto dokumentem navázal Barack Obama na linii svých demokratických předchůdců, kteří tradičně akcentují spojenecké síly nad závody ve zbrojení mezi velmocemi.^{15,16}

Obamova politicko-bezpečnostní strategie se tak opírala hlavně o mezinárodní spolupráci v rámci NATO a plánované investice do méně nákladných, byť sofistikovaných speciálních operací, kyberobrany a dronů. Barack Obama rovněž představil program na celkovou redukci vojenského rozpočtu i armádního personálu. V roce 2012 plánoval Barack Obama snížení Pentagonem navrhovaného desetiletého rozpočtu o 420 miliard USD tedy cca 8 %¹⁷ a držet obranný rozpočet v letech 2012–2022 mezi 525 a 542 miliardami USD.¹⁸ Za tuto strategii byl významně kritizován opozičními republikány a redukci se prosadit nepodařilo, jak dokládají i reálné obranné výdaje v následující kapitole.

Po prezidentských volbách v roce 2016 usedl do Bílého domu jako 45. prezident USA republikán Donald Trump. V jeho Národní bezpečnostní strategii z prosince roku 2017¹⁹ zaznívá opět tvrdší rétorika vztahující se k militarismu USA – na posilování vojenské síly Číny a Ruska a upevňování vlivu RF zejména v Gruzii, na Ukrajině a na Krymu chce USA

¹² National Security Strategy 2006. *National Security Strategy of the United States of America* [online]. Washington, USA: NSS Archive, 2006, 16. 3. 2006, [cit. 2020-12-19]. Dostupné z: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2006/>

¹³ EICHLER, Jan, TICHÝ Lukáš. *USA a Ruská federace: Komparace z pohledu bezpečnostní a strategické kultury*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2013. ISBN 978-808-7558-164

¹⁴ HLAVÁČEK, Pavel. *NOVÁ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE A SOUČASNÉ PARADIGMA AMERICKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY*. Obrana a strategie. 2018, 18 (2), ISSN 1214-6463 (print) and ISSN 1802-7199 (on-line).

¹⁵ EICHLER, Jan. *Americké vojenské doktríny nové generace*. *Vojenské rozhledy*. 2020, 29 (1), 003-019. ISSN 1210-3292 (print), 2336-2995 (on-line). Dostupné z: www.vojenskerozhledy.cz.

¹⁶ National Security Strategy 2010. *National Security Strategy of the United States of America* [online]. Washington, USA: NSS Archive, 2010, 27. 5. 2010, [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://nssarchive.us/national-security-strategy-2010/>

¹⁷ WHITLOCK, Craig a JAFFE, Greg. *Obama announces new, leaner military approach*. *Washingtonpost*. 2012. [online], 5. 1. 2012, [cit. 2020-12-19]. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/obama-announces-new-military-approach/2012/01/05/gIQAFWcmcP_story.html

¹⁸ KESSLER, Glenn. *President Obama and the defense budget*. *Washingtonpost*. 2012. [online], 14. 2. 2012, [cit. 2020-12-19]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/blogs/fact-checker/post/president-obama-and-the-defense-budget/2012/02/13/gIQAoZXeCR_blog.html

¹⁹ Summary of the National Defense Strategy. *Sharpening the American Military's Competitive Edge* [online]. Washington, USA: NSS Archive, 18.12.2017, [cit. 2020-12-19]. Dostupné z: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>

reagovat upevněním své dominance ve všech stávajících doménách (země, vzduch, voda, vesmír a kyberprostor). Klíčem Trumpovy vojenské strategie se měla stát modernizace vojenských technologií, jež by odpovídala výzvám 21. století a reflektovala požadavek připravenosti USA kdykoli čelit potenciálnímu vojenskému konfliktu, tedy představovala zastrašující element vůči jakémukoli potenciálnímu nepříteli.²⁰ V čem se se svým předchůdcem ve své obranné politice naopak shodoval byl význam asijsko-pacifického regionu pro USA, kde Donald Trump i Barack Obama (i přes své jinak plánované redukce vojenských výdajů) chtěli posilovat vojenskou přítomnost USA.²¹

2.2 Politicko-bezpečnostní pozadí v Ruské federaci

Bezpečnostní kulturu v Rusku ve sledovaném období definují tři hlavní strategické dokumenty, a sice Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace z roku 2000 a Strategie národní bezpečnosti Ruské federace z let 2009 a následně z roku 2015.

Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace schválená prezidentem Vladimírem Putinem v lednu 2000 upozorňuje na neakceptovatelnou snahu zejména západních států o oslabení pozice Ruska a snižování vlivu mezinárodních organizací jako OSN a OBSE na úkor posilování pozice USA ve světové politice. V dokumentu se RF vyhrazuje důrazně proti rozšiřování NATO dále na východ a budování cizích vojenských základen bezprostřední blízkosti státních hranic RF, přičemž současně akcentuje národní zájem vojenské přítomnosti Ruska v některých strategicky významných oblastech světa pro zajištění vlastní bezpečnosti. V oblasti vojenských výdajů koncepce deklaruje zajištění možnosti úměrného reagování na hrozby při racionálních výdajích na národní obranu, což je dále specifikováno jako disponování dostatečnými prostředky pro obranu vojenskou silou a schopnost odvrácení jakékoli agrese.²²

V roce 2008 vystřídal na čtyřleté období V. Putina na postu prezidenta RF Dmitrij Medveděv, zatímco bývalý prezident zastával post premiéra země. Dmitrij Medveděv na začátku svého funkčního období vydal novou Koncepci zahraniční politiky Ruské federace vyzdvihující záměr posílit roli Ruska v mezinárodních vztazích a globální multilateralismus včetně rozvoje bezpečnostní spolupráce s NATO za stávajících podmínek, tj. nesouhlasu s dalším rozšířením aliance.^{23,24} Na Koncepci zahraniční politiky navázala v dalším

²⁰ National Security Strategy 2017. *National Security Strategy of the United States of America*. [online]. Washington, USA: NSS Archive, 18.12.2017, [cit. 2020-12-19]. Dostupné z: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905-2.pdf>

²¹ HLAVÁČEK, Pavel. NOVÁ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE A SOUČASNÉ PARADIGMA AMERICKÉ ZAHŘANIČNÍ POLITIKY. *Obrana a strategie*. 2018, 18 (2), ISSN 1214-6463 (print) and ISSN 1802-7199 (on-line).

²² PEZL, Karel. *Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace a její vojenská doktrína. Mezinárodní vztahy 2000*, 35 (2), 15-26. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/1257>

²³ TICHÝ, Lukáš. Jaderné odstrašení i spolupráce? (Ruská bezpečnostní a zahraniční politika 2008-2012), *Vojenské rozhledy*, 2012, roč. 21 (53), č. 4, s. 61-72, ISSN 1210-3292

²⁴ GALATÍK, Vlastimil, KRÁSNÝ, Antonín, ZETOCHA, Karel. VOJENSKÁ STRATEGIE. UNIVERZITA OBRANY: Ústav strategických studií, 2008. ISBN 978-80-7278-475-2

roce Strategie národní bezpečnosti Ruské federace, ve které Rusko projevuje ochotu navázat dobré vztahy s USA a NATO, byť se nadále vyhrazuje proti rozšiřování přítomnosti členů a jednotek NATO v blízkosti ruských hranic a záměru na vybudování amerického protiraketového štítu v Evropě. Nepochybně ke změně diskurzu došlo pod vlivem změny politické reprezentace v USA a odklonem od unilaterální politiky prezidenta Baracka Obamy.

V roce 2012 se do funkce ruského prezidenta vrátil dle politických očekávání Vladimír Putin. V lednu 2016 byla vydána Strategie národní bezpečnosti schválená prezidentským dekretem 31. 12. 2015, která přímo reagovala na ukrajinskou krizi v roce 2014.²⁵ Ve strategii se Rusko ostře vyhranilo proti USA i NATO. V dokumentu zaznívá, že „*Snaha o nezávislou zahraniční a domácí politiku ze strany Ruské federace vyvolává odpor Spojených států a jejich spojenců, které se snaží udržet si dominanci ve světových záležitostech.*“²⁶ Budování mocenského potenciálu NATO, zintenzivnění vojenské činnosti aliance a její rozšiřování směrem k ruským hranicím představuje hrozbu pro národní bezpečnost. V odstavci 17 pak zaznívá, že „*podpora protiústavního státního převratu na Ukrajině ze strany USA a EU vedla k hlubokému rozkolu ukrajinské společnosti a vypuknutí ozbrojeného konfliktu. Posílení krajně pravicové nacionalistické ideologie, záměrné utváření obrazu nepřítele v osobě Ruska mezi ukrajinským obyvatelstvem [...] způsobily, že se Ukrajina stala dlouhodobým ohniskem nestability v Evropě a přímo na hranicích Ruska.*“²⁷ Dokument předesílá, že aby zabránila ohrožení národní bezpečnosti, zaměří RF své úsilí kromě posilování hospodářské a sociální sféry i na navýšení obranyschopnosti země a zajištění vojenské bezpečnosti.²⁸ V tomto ohledu je proto rok 2014 dalším klíčovým milníkem pro analýzu vojenských výdajů, tentokrát RF.

3 TRENDY VE VOJENSKÝCH VÝDAJÍCH 2000–2019

Následující Tabulky 1 a 3 a grafy 1–4 zachycují trendy ve vojenských rozpočtech USA a RF v letech 2000–2019 v mld. USD (2018) a v % HDP.

²⁵ Dekret prezidenta Ruské federace ze dne 31. prosince 2015 č. 683. O strategii národní bezpečnosti Ruské federace. Dostupné z: <http://kremlin.ru/acts/bank/40391>

²⁶ Dekret prezidenta Ruské federace ze dne 31. prosince 2015 č. 683. O strategii národní bezpečnosti Ruské federace. Odstavec 12. [online], 31. 12. 2015, [cit. 2020-12-19]. Dostupné z: <http://kremlin.ru/acts/bank/40391>

²⁷ Dekret prezidenta Ruské federace ze dne 31. prosince 2015 č. 683. O strategii národní bezpečnosti Ruské federace. [online], 31. 12. 2015, [cit. 2020-12-19]. Dostupné z: <http://kremlin.ru/acts/bank/40391>

²⁸ Ibid.

Tabulka č. 1: Vojenský rozpočet USA v letech 2000-2019

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Celkem (v mld. USD 2018)	467	471	528	601	655	686	695	714	766	826
% HDP	3,1	3,1	3,4	3,8	4,0	4,1	4,0	4,1	4,5	4,9

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Celkem (v mld. USD 2018)	850	840	793	732	687	672	669	663	682	719
% HDP	4,9	4,8	4,5	4,0	3,7	3,5	3,4	3,3	3,3	3,4

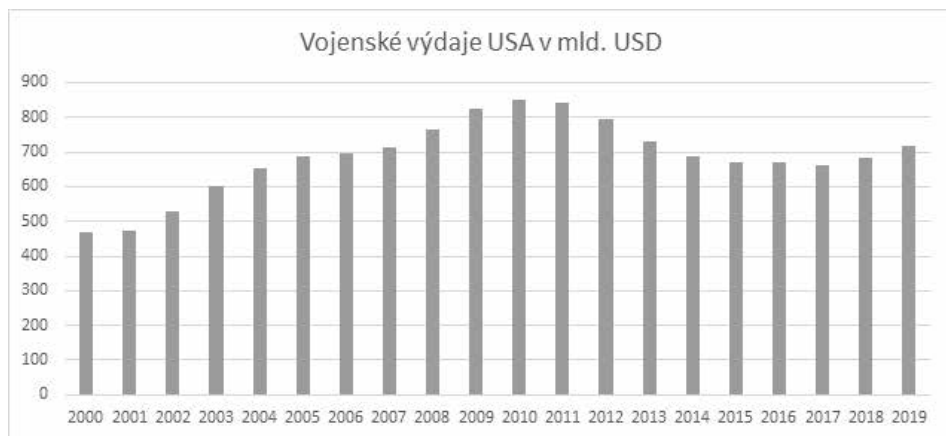
Zdroj: SIPRI Military Expenditure Database: Data for all countries from 1988–2019 in constant (2018) USD (pdf) a SIPRI Military Expenditure Database: Data for all countries from 1988–2019 as a share of GDP (pdf). SIPRI [online]. Stockholm: STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, 2020 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/databases/milex>

Tabulka č. 2: Vojenský rozpočet Ruské federace v letech 2000-2019

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Celkem (v mld. USD 2018)	23	25	28	26	29	31	38	42	46	48
% HDP	3,3	3,5	3,8	3,7	3,3	3,3	3,2	3,1	3,1	3,9

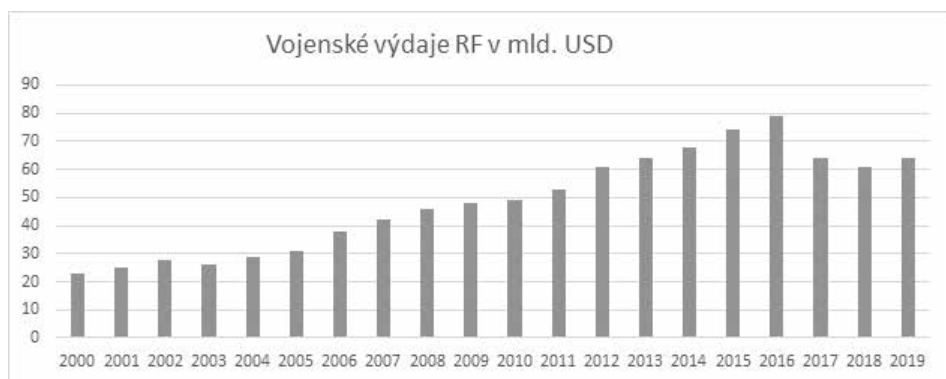
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Celkem (v mld. USD 2018)	49	53	61	64	68	74	79	64	61	64
% HDP	3,6	3,4	3,7	3,8	4,1	4,9	5,5	4,2	3,7	3,9

Zdroj: Zdroj: SIPRI Military Expenditure Database: Data for all countries from 1988–2019 in constant (2018) USD (pdf) a SIPRI Military Expenditure Database: Data for all countries from 1988–2019 as a share of GDP (pdf). SIPRI [online]. Stockholm: STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, 2020 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/databases/milex>

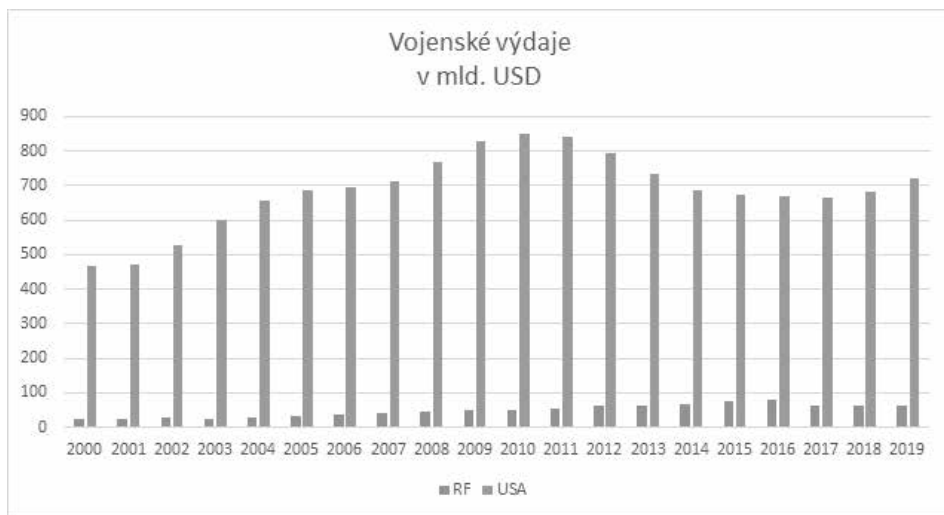
Graf č. 1: Vojenské výdaje USA v letech 2000–2019 v mld. USD

Zdroj: SIPRI Military Expenditure Database: Data for all countries from 1988–2019 in constant (2018) USD (pdf). SIPRI [online]. Stockholm: STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, 2020 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/databases/milex>

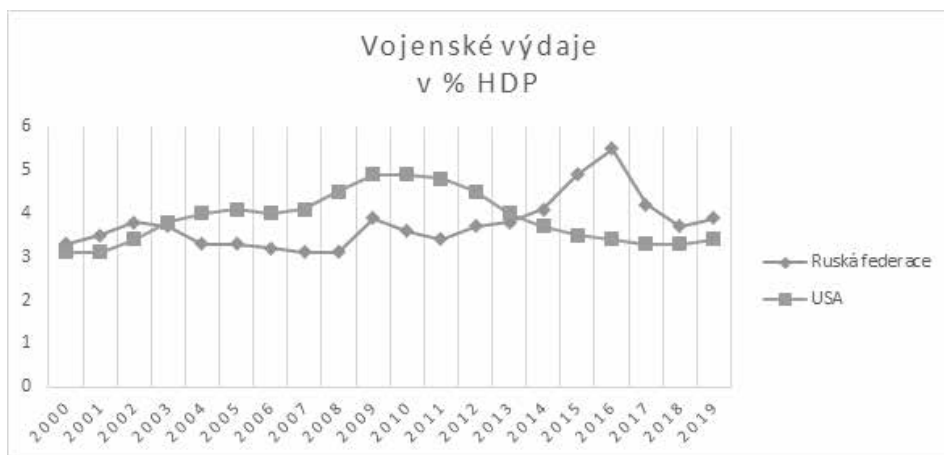

Graf č. 2: Vojenské výdaje Ruské federace v letech 2000–2019 v mld. USD

Zdroj: SIPRI Military Expenditure Database: Data for all countries from 1988–2019 in constant (2018) USD (pdf). SIPRI [online]. Stockholm: STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, 2020 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/databases/milex>

Graf č. 3: Vojenské výdaje v 2000–2019 v mld. USD: komparace USA a Ruská federace
 Zdroj: SIPRI Military Expenditure Database: Data for all countries from 1988–2019 in constant (2018) USD (pdf). SIPRI [online]. Stockholm: STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, 2020 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/databases/milex>

Graf č. 4: Vojenské výdaje USA a Ruské federace v letech 2000–2019 v procentním vyjádření HDP
 Zdroj: SIPRI Military Expenditure Database: Data for all countries from 1988–2019 as a share of GDP (pdf). SIPRI [online]. Stockholm: STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, 2020 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/databases/milex>

Výše uvedené tabulky a grafy zachycující vojenské výdaje USA a RF v letech 2000–2019. V první výzkumné otázce, zda se alokace vnitřní výdajové stránky státního rozpočtu ve vztahu k vojenské kapitole mění v závislosti na vývoji bezpečnostní situace a vnitropolitických preferencích nedošlo až na výjimku ukrajinsko-ruského konfliktu k očekávaným významným skokovým změnám. Ačkoli ve všech sledovaných případech (zahájení Operace Trvalá Svoboda (2001), válka v Iráku (2003) a krymská krize (2014)) došlo k prokazatelnému navýšení vojenských výdajů, v to jak v absolutních hodnotách, tak v procentuálním vyjádření ve vztahu k HDP, kromě roku 2014 ve vojenském rozpočtu RF není patrný významný odklon od nastaveného trendu.

V případě USA je sledování dlouhodobého trendu nejlépe patrné z grafů 1 a 4. S ohledem na změnu politické reprezentace je dále rovněž patrné, že mezi léty 2010 – 2017 vládní výdaje na vojenské účely v USA rovnoměrně klesaly (meziročně méně než 0,5 % HDP), a to i v absolutní výši. Hypotéza, že se v tomto případě zřetelně jedná pouze o vliv nástupu demokratického prezidenta Baracka Obamy do funkce, se však nedá jednoznačně potvrdit. Souběžně totiž probíhala ekonomická krize, jež měla na USA masivní dopad a na kterou Obamova administrativa zareagovala fiskálně expanzivní politikou.

Jak bylo uvedeno v kapitole 1.2, 44. prezident USA na rozdíl od svého republikánského předchůdce i nástupce ve své politice upustil od militarismu. V kontextu této politiky rovněž plánoval snižovat vojenské výdaje, a to dokonce v mnohem razantněji, než tomu reálně bylo.²⁹ To může být důsledkem právě fiskální expanze, a nikoli primárně bezpečnostní politikou státu. Obamou deklarované spoléhání se na spojenecké síly a s ním se pojící snižování podílu USA na celkovém vojenském rozpočtu NATO je však prokázáno dále v Tabulce 4. V tomto směru je tak snížení výdajů na obranu v rámci aliance zřejmé.

Nejvýraznější byl skokový přírůstek v rozpočtu RF mezi lety 2014 a 2016, kdy došlo v souvislosti s ukrajinským konfliktem a následnou anexí Krymu³⁰ a změnou v ruské bezpečnostní politice a percepci Západu. V tomto období došlo celkovému skokovému zvýšení podílu na HDP o 0,8 % respektive 0,6 % a nárůstu i ve vztahu k vládním výdajům. Především z grafu 4 je patrné, že v tomto případě můžeme hovořit o skokovém navýšení, a tedy potvrdit, že bezpečnostně-politický vývoj spojený s krymskou krizí a ruskému militarismu pod hlavičkou nové Strategie národní bezpečnosti měl dopad na sledovanou proměnnou vojenských výdajů.

Tuto skutečnost je nutno navíc zasadit do širšího hospodářského kontextu, neboť od poloviny roku 2014 do konce roku 2016 ruský rubl významně oslaboval vůči dolaru a dostal se z hodnoty 34,22 USD/RUB k 30. červnu 2014 na 77,52 USD/RUB k 1. únoru 2016, viz Obrázek 2. Rostoucí hodnoty vojenského rozpočtu RF v absolutní výši vyjádřené v USD uvedené v Tabulce 2 tímto nabývají na významu, neboť je patrné, že zvýšení bylo markantní. Z Tabulky 2 vyplývá, že i přes nepříznivou ekonomickou situaci se vládní výdaje na vojenské účely v domácí měně se od roku 2013 do roku 2016 zdvojnásobily.

²⁹ KESSLER, Glenn. *President Obama and the defense budget*. *Washingtonpost*. 2012. [online], 14. 2. 2012, [cit. 2020-12-19]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/blogs/fact-checker/post/president-obama-and-the-defense-budget/2012/02/13/gIQAoZxeCR_blog.html

³⁰ GRANT, Thomas D. *Annexation of Crimea*. *American Journal of International Law* [online]. 2015, 109(1), 68-95. ISSN 0002-9300. Dostupné z: [doi:10.5305/amerjintelaw.109.1.0068](https://doi.org/10.5305/amerjintelaw.109.1.0068)

Obrázek č. 2: Graf měnového kurzu USD / RUB 2000–2020

Zdroj: ČNB. Kurzu americký dolar / ruský rubl (USD / RUB) v letech 2000-2020. [online]. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/kurzy-men/grafy/nr/RUB-USD/od-4.1.1993/>

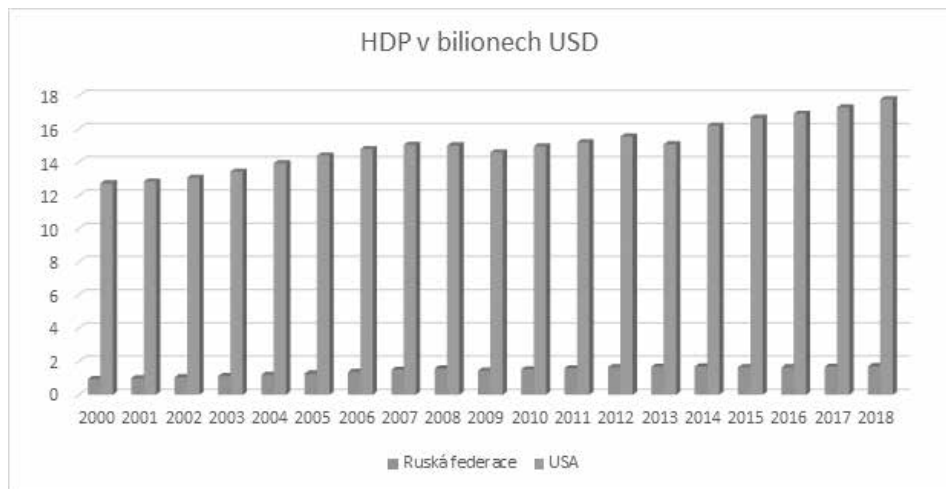
Druhá výzkumná otázka se zabývá změnou vojenských výdajů v závislosti na vnitřním hospodářském cyklu země a v důsledku globálních ekonomických událostí. Jako takovou událost lze ve sledovaném období označit světovou finanční krizi, jež vypukla jako primárně hypoteční krize v polovině roku 2008 v USA a postupně v následujících měsících a letech zasáhla zbytek světa a způsobila recesi. Během období krize došlo k celosvětovému poklesu reálného HDP, růstu spotřebitelných cen i růstu cen ropy.³¹

Tabulka č. 3: HDP v bilionech USD (2010) v USA a v Ruské federaci (2000–2018)

Země	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
USA	12,73	12,83	13,06	13,43	13,94	14,4	14,79	15,05	15,01	14,59
Ruská federace	0,95	1,00	1,045	1,12	1,20	1,28	1,38	1,50	1,58	1,45
Země	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
USA	14,96	15,20	15,54	15,08	16,20	16,67	16,92	17,30	17,8	
Ruská federace	1,53	1,60	1,66	1,69	1,70	1,66	1,65	1,68	1,72	

Zdroj: World Bank Open Data [online]. USA: World Bank, [online]. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/>

³¹ KEDAR-LEVY, Haim. *A Critical History of Financial Crises: Why Would Politicians and Regulators Spoil Financial Giants?* Londýn: Imperial College Press. 2015. ISBN-13: 978-1908977465

Graf č. 5: HDP v bilionech USD (2010) v USA a v Ruské federaci (2000–2018)

Zdroj: World Bank Open Data [online]. USA: World Bank, [online]. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/>

Ekonomika v USA v letech 2008–2010 a v RF v roce 2009 a 2010 zaznamenala propad (Tabulka 3). Zatímco v USA bylo v oblasti vojenských výdajů zaznamenáno navyšování rozpočtu, a to jak v absolutní výši, tak v procentuálním vyjádření HDP, v RF naopak můžeme vidět po roce 2009 stagnaci. Tyto trendy ukazují na rozdílný přístup obou zemí ve vztahu k vyrovnávacím hospodářským mechanismům. USA na zpomalení ekonomiky reagovala mimo jiné zvýšením veřejných výdajů do vojenského sektoru, zatímco RF výdaje naopak snížila (v % vyjádření ve vztahu k HDP v letech 2010 a 2011, viz Tabulka č. 2). Zajímavé je tento fakt zasadit do kontextu ruského státního zbrojního programu na roky 2011–2020 předloženého na konci roku 2010, tedy již v době hospodářské recese. Program počítal s postupným navyšováním podílu HDP investovaného do modernizace armády. V prvních pěti letech byl plánován růst z 2,7 % HDP v roce 2011 na 4 % HDP v roce 2016,³² přičemž skutečný podíl investic tato čísla výrazně překonal (z 3,4 % HDP v roce 2011 na 5,5 % v roce 2016, viz Tabulka 2).

Vliv ruské měnové krize v roce 2014 nelze jednoznačně určit, jelikož souběžně došlo ke změnám politicko-bezpečnostním (krymská krize, viz výše), jejichž vliv na výši vojenských výdajů byl prokázán v předchozí části. V širších souvislostech je tak patrné, že hospodářskou odpovědí na tuto vnitřní ekonomickou krizi byla fiskální expanze vedoucí k navyšení veřejných výdajů do oblasti obrany, tedy opatření opačné než v období 2009–2010.

³² COOPER, Julian. *Russia's state armament programme to 2020: a quantitative assessment of implementation 2011-2015, FOI Report: 2016*. DOI: 10.13140/RG.2.1.3859.3685.

Jen pro srovnání je uveden i rozpočet NATO, jehož největším přispěvatelem je USA (viz Graf 6). Fluktuace rozdílu mezi procentuální výší podílu USA na celkovém rozpočtu NATO poukazuje na rozdílnost hospodářských mechanismů ke stabilizaci ekonomiky v jednotlivých členských zemích aliance, stejně jako změnu obsazení Bílého domu.

Tabulka č. 4: Rozpočet NATO v mld. USD za období 2008–2018 a podíl USA

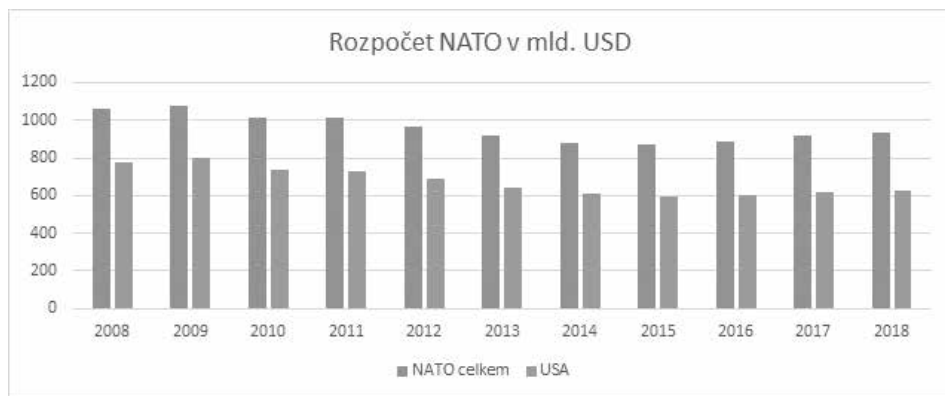
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Celkem (v mld. USD 2010)	1 064	1 076	1 013	1 012	966	920	883	871	889	919	936
Podíl USA	73 %	74 %	73 %	72 %	71 %	70 %	69 %	68 %	68 %	67 %	67 %

Zdroj: vypracováno autorkou dle:

NATO. Defence Expenditure of NATO Countries. COMMUNIQUE PR/CP(2018)091. [online]. 10. 07. 2018. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180709_180710-pr2018-91-en.pdf;

NATO. Defence Expenditures of NATO Countries (2008-2015). [online]. 28. 01. 2016. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z:

https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160129_160128-pr-2016-11-eng.pdf#page=3

Graf č. 6: Rozpočet NATO v mld. USD v letech 2008–2018

Zdroj: vypracováno autorkou dle:

NATO. Defence Expenditure of NATO Countries. COMMUNIQUE PR/CP(2018)091. [online]. 10. 07. 2018. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180709_180710-pr2018-91-en.pdf; NATO. Defence Expenditures of NATO Countries (2008-2015). [online]. 28. 01. 2016. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z:

https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160129_160128-pr-2016-11-eng.pdf#page=3

4 DYNAMIKA TENDŮ VE VNITŘNÍ STRUKTUŘE VOJENSKÝCH VÝDAJŮ

Poslední testovanou hypotézou je vliv času na strukturální proměnu vojenských výdajů. Období 2000–2018 bude chápáno z ekonomického hlediska jako tzv. velmi dlouhé období, během kterého dochází k technologickému pokroku – a to jak v obranných strukturách, tak v oblasti potenciálních hrozeb – a tudíž i proměně investičních preferencí.^{33,34} Tento trend se dá nejlépe ilustrovat na zvyšujících se výdajích alokovaných do kapitoly kyberbezpečnost.

V případě vojenského rozpočtu RF není podíl výdajů připadajících na kyberbezpečnost bohužel veřejně dostupný. V případě USA však data dostupná jsou viz Tabulka 5. Dle Národní bezpečnostní strategie USA z roku 2010 je otázce kyberhrozeb a kyberbezpečnosti věnován prostor ve třetí kapitole, neboť: „Hrozby spojené s kybernetickou bezpečností představují jednu z nezávažnějších otázek oblasti národní a veřejné bezpečnosti a ekonomických výzev, kterým čelíme jako národ.“³⁵ a je tedy nutné nejen zajistit vojenskou převahu v dané oblasti, ale i posílit bezpečnostní infrastrukturu a zajistit odolnost vůči hrozbám přicházejícím z digitálního prostoru. Důraz na upevnění dominance USA v kyberprostoru nejdeme i v Trumповě Národní bezpečnostní strategii z roku 2017. Vývoj vojenských výdajů alokovaných do sektoru obrana před kyberhrozbami je do sektoru obrana před kyberhrozbami zachycuje Tabulka 5. Je patrné, že ačkoli je celkový podíl malý, meziroční trend je zřetelně stoupající.

Tabulka č. 5: Vojenský rozpočet na kyberbezpečnost USA v mld. USD

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*	2018*
Kyberbezpečnost	27,4	30,5	34,5	40	43,5	49	54,8	60,4	66
Celkem vojenské výdaje	850	840	793	732	687	672	669	663	682
Podíl z rozpočtu alokovaný na kyberbezpečnost v %	3	4	4	5	6	7	8	9	10

(* odhadovaná výše)

Zdroj: SIPRI Military Expenditure Database: Data for all countries from 1988–2018 in constant (2018) USD (pdf). SIPRI [online]. Stockholm: STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, 2020 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/databases/milex> a STATISTA. Spending on cybersecurity in the United States from 2010 to 2018 (in billion U.S. dollars). [online]. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/615450/cybersecurity-spending-in-the-us/>

³³ SOUKUP, Jindřich. *Makroekonomie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Management Press, 2010. ISBN 978-80-7261-219-2.*

³⁴ EICHLER, Jan. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-540-0.*

³⁵ National Security Strategy 2010. *White House Office. USA. Strana 27. [online]. Květen 2010. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=24251>*

ZÁVĚR

Vojenské výdaje se v čase mění v závislosti na politicko-bezpečnostní situaci, vnitropolitických preferencích a vlivem hospodářských cyklů, jak ukázala analýza vývoje rozpočtu USA a RF v letech 2000-2019. V letech 2001, 2003 a 2014 došlo v USA a RF v souladu s předpokladem k navýšení výdajů na vojenské účely, nicméně výrazným skokovým zvýšením byl pouze rok 2014, kdy došlo současně k proměně bezpečnostní situace (krymská krize) i ekonomické situace (oslabení rublu vůči USD) v Rusku. Tím byla současně zodpovězena i druhá otázka, a sice že vojenské výdaje jsou ovlivněny hospodářským cyklem i globálním ekonomickým prostředím. V souladu s makroekonomickou teorií však nelze předem jednoznačně určit, zda tento vliv bude negativní či pozitivní, jelikož závisí na volbě hospodářského vyrovnávacího mechanismu vlády. To prokázaly rozdílné vývoje rozpočtové kapitoly v USA a RF v souvislosti s ekonomickou krizí po roce 2008/2009 a po roce 2014, kdy v případě Ruska bylo prokázáno střídání obou přístupů – fiskální restrikce v reakci na globální ekonomickou krizi v roce 2009–2010 i fiskální expanze v roce 2014 v době měnové krize. Na příkladu USA za prezidentského mandátu 44. prezidenta Baracka Obamy se rovněž ukázalo, že souběžnost protichůdných bezpečnostně-politických a ekonomických tendencí má nepředvídatelný charakter. Zatímco čistě politická analýza a predikce na základě údajů oficiálních dokumentů z prvních let Obamy ve funkci naznačovaly razantní škrty ve vojenských výdajích, nakonec k tak významným změnám nedošlo, ačkoli omezení vládních výdajů do sektoru je nepopiratelné. Propad je však patrný spíše než v bilanci USA samotné v komparaci s ostatními členy NATO. Závěrečné tvrzení, že se vnitřní struktura rozpočtové stránky vojenských výdajů se mění v dlouhém období v závislosti na investičních preferencích, bylo možné demonstrovat pouze na příkladu USA. Zde se očekávaný nárůst alokace vojenských výdajů do sektoru kyberobrany ukázal jako správný.

Vypracováno v rámci IGA projektu „Proměny v transatlantickém partnerství mezi EU a USA - nadále platforma překonávání bezpečnostních a ekonomických výzev pro Evropu?“ No. F2/63/2018.

SEZNAM ZKRATEK

HDP	Hrubý domácí produkt
NATO	Severoatlantická aliance
RF	Ruská federace
RUB	ruský rubl
SIPRI	Stockholmský mezinárodní ústav pro výzkum míru (Stockholm International Peace Research Institute)
USA	Spojené státy americké
USD	americký dolar
WB	Organizace Světové banky (World Bank)

SEZNAM GRAFŮ, OBRÁZKŮ A TABULEK

Graf č. 1	Vojenské výdaje USA v letech 2000–2019 v mld. USD
Graf č. 2	Vojenské výdaje Ruské federace v letech 2000–2019 v mld. USD
Graf č. 3	Vojenské výdaje v letech 2000–2019 v mld. USD: komparace USA a Ruská federace
Graf č. 4	Vojenské výdaje USA a Ruské federace v letech 2000–2019 v % vyjádření HDP
Graf č. 5	HDP v bilionech USD (2010) v USA a v Ruské federaci (2000–2018)
Graf č. 6	Rozpočet NATO v mld. USD v letech 2008–2018
Obrázek č. 1	Vývoj vojenských výdajů v kumulativní podobě dle regionů 1988-2019
Obrázek č. 2	Graf měnového kurzu USD / RUB 2000–2020
Tabulka č. 1	Vojenský rozpočet USA v letech 2000–2019
Tabulka č. 2	Vojenský rozpočet Ruské federace v letech 2000–2019
Tabulka č. 3	HDP v bilionech USD (2010) v USA a v Ruské federaci (2000–2018)
Tabulka č. 4	Rozpočet NATO v mld. USD za období 2008–2018 a podíl USA
Tabulka č. 5	Vojenský rozpočet na kyberbezpečnost USA v mld. USD

Autor: *Ing. Jana Stehlíková, narozena v roce 1990. Je absolventka Vysoké školy ekonomické v Praze, oboru Mezinárodní politika a diplomacie (2017), kde na Fakultně mezinárodních vztahů pokračuje v doktorském studiu v oboru Mezinárodní politické vztahy. Jejím hlavním zaměřením je digitální agenda a kyberdiplomacie zejména v kontextu Evropské unie, dále pak hybridní hrozby, online platformy a dezinformace. V disertační práci se zaměřuje na exterritorialitu evropských norem a standardů ochrany osobních údajů.*

Jak citovat: STEHLÍKOVÁ Jana. Hlavní trendy ve vojenských rozpočtech USA a Ruské federace v 21. století. Vojenské rozhledy. 2021, 30 (1), 003-020. ISSN 1210-3292 (print), 2336-2995 (on-line). Available at: www.vojenskerozhledy.cz.